

LEEWARDEN, DE WESTERKERK (Bagijnestraat)

In **1510** lieten de Grauwe Begijnen hun klooster van buiten de stadswallen verplaatsen naar de Leeuwarder binnenstad. De nieuwe, vrij grote kloosterkerk werd gewijd aan de Heilige Anna. Het gebouw deed tot de Reformatie in 1580 als kerk dienst. Daarna werd het gebruikt als pakhuis, timmerhuis, brouwerij en tuchthuis. De belendende kloostergebouwen kregen andere bestemmingen en werden in de volgende eeuwen, tot in onze eeuw toe, de een na de ander afgebroken. Bewaard bleef slechts het hoge patershuis in de Bagijnestraat naast de kerk. Het gebouw, dat eens de bisschop van Leeuwarden Cunerus Petri tot paleis diende, verraadt zijn hoge ouderdom onder andere door de overwelfde kelders.

De kloosterkerk herkreeg in 1637 haar kerkelijke bestemming, omdat het aantal Hervormde kerkgangers zo toenam, dat de Jacobijner en Galieeër kerk niet groot genoeg meer bleken te zijn om het te herbergen. De kerk werd ingericht met preekstoel, doophek en banken en later met kraken voor de provinciale en stedelijke overheden. De **verbouwing** duurde van **1637 tot 1643**. Tussen **1681** en **1684** werd de kerk **uitgebreid** met een even hoge en even brede zijbeuk. Inkomsten voor de heringebruikname en de uitbreiding van het gebouw werden beide malen vooral bekostigd uit de opbrengst van de verkoop van graven. Omdat de kerk vrij hoog ligt waren de graven erg in trek. Ze werden verkocht voor *f* 50,- per stuk. Met name adel en patriciaat schaften zich graven aan in de kerk. Onder de huidige houten vloer liggen talrijke, fraai gebeeldhouwde grafzerken. De dichter-staatsman Jr. Onno Zwier van Haren schreef in 1775 naar aanleiding van de begravingen in de kerk, dat daar „nooijt in de Soomer in de Westerkerk, voor al 's namiddags, werd gepredikt, zonder dat een, twee dikwijls meer, menschen flauw uit de kerk werden gedragen; in die staat gebracht, niet door eenige onzeekere, maar, door een onbekende en gedecideerde cadavereuze reuk".

Bij de werkzaamheden aan de Westerkerk werden de verfraaiingen niet vergeten. Die bestonden o.a. in 1637 en 1682 uit het aanbrengen van geschilderde wapenglazen. In de jaren 1693-1696 werd de kerk opnieuw hersteld en verfraaid. De grootste werkzaamheden aan het gebouw, die het het huidige aanzien hebben gegeven, vonden plaats in **1845-1846** onder leiding van de vermaarde classicistische bouwmeester **Thomas Romein**. Uitwendig werd de kerk bepleisterd en voorzien van nieuwe vensters en de kappen en het koepeltje werden weggenomen en vervangen door een grote nieuwe kap. Uit oudere bouwperiodes bleven de 17de eeuwse toegangen bewaard. Dit mag met name van belang genoemd worden, omdat tegen de deuren zeer fraaie, gegoten **leeuwen-koppen** zijn aangebracht, die bijzonder waardevol, maar jammergenoeg ook zeer verwaarloosd zijn.

De kerk betredend komt men in het voorportaal. Wel curieus is hier de toonbank met geldlaadje waarachter vroeger de kaartjes voor de stoelen verkocht konden worden. Men kon toen stoelen huren in drie prijsklassen en dat per zondag, maar ook wel per tien zondagen, door een soort „tienrittenboekje" aan te schaffen. Door het voorportaal gaande wordt de kerk, betreden. Het interieur ademt een typisch 19de eeuwse sfeer. Tussen de beide beuken rijzen classicistische **kolommen** op met korintische kapitelen, die de rekbalken dragen. Opvallend zijn in de kerk de amfiteatersgewijze opgestelde **banken** en de omgaande **galerij** of kraak. Vormgeving en opstelling van banken en kraak zijn van Thomas Romein, maar het **snijwerk** daaraan werd grotendeels in de 17de eeuw vervaardigd. Het is afkomstig van de „princestoel", de stadhoudelijke kraak, en het is van bijzondere kwaliteit.

In het snijwerk van de kraak is een cartouche te zien met „Anno" en eenzelfde met „1696". In dat jaar kreeg de stadhouder een kraak met eigen toegang aan de oostzijde van de noordbeuk. Via zijn paleistuin en een speciaal voor de kerkgang vervaardigde brug kreeg hij toegang tot de kerk en tot zijn kraak. De kraak werd in 1845 weggenomen, maar het snijwerk bleef bewaard. Het toont grote verwantschap met dat aan de Koningskraak in de Grote kerk. Het werd in 1696 op kosten van de Staten van Friesland vervaardigd en geleverd door Jouke Joukes, mr. kistenmaker te Leeuwarden. Behalve aan de kraak en de lambrisering daaronder is het snijwerk herplaatst achter de preekstoel (onder andere een hond en een duivel met bokkenpoten), tegen de panelen van de preekstoelkuip (bloem- en bladornamenten) en tegen de onderzijde van het orgel (bazuinen, hoornen des overvloeds, het geopende bijbelboek en het symbool van de eeuwigheid - de ouroboros -de slang die zich in zijn staart bijt). Het snijwerk aan en onder de kraak bestaat vooral uit bloemfestoenen en festoenen van vruchten, opgehangen aan linten, ringen, parelsnoeren en schelpen. Boven de statenbank zijn o.a. een arend, een duif, een pelikaan, een hond, een haan en een eekhoortje gesneden.

De **preekstoel** is met uitzondering van een deel van het snijwerk 19e-eeuws. Een **doophek** met gewrongen balusters werd een vijftiental jaren geleden verwijderd en ging sedertdien grotendeels verloren. Bewaard bleef een gewrongen, omrankte kolom, die fungeert als stander onder de koperen **doopbekkenhouder**.

HET ORGEL

In 1727 kreeg de Westerkerk een orgel. Christiaan Mueller bracht toen het oude orgel uit de Grote kerk hier naar over. Dat orgel, waar onder andere Nijhoff, Uldrix Dincx, Antonius Verbeecke, Jan Harms, Christiaan Mueller, Albertus van Gruisen en Lohmann werkten, deed dienst tot 1845. Toen begon **Luitjen Jacobs van Dam** aan de bouw van een geheel nieuw orgel, dat een van de beste 19de eeuwse werkstukken van de vermaarde orgelbouwersfamilie Van Dam werd. Tragisch was het wel, dat Luitjen Jacobs tijdens de bouw van het orgel overleed. Zijn zoons Pieter en Jacob voltooiden zijn werk. Zij ontvingen voor de bouw van het instrument f 6800,-. Het werd op 15 augustus 1847 door de bekende ds. Leendert Proes ingewijd met een predikatie over Hebr. 13, 15: „Laat ons dan door Hem altijd Gode opofferen eene offerande des lofs". Het orgel is lang in onderhoud gebleven bij de firma Van Dam. In 1939 vond een restauratie plaats door de firma Vaas en Bron. Speciaal vermeldenswaard is het carillonregister op het bovenwerk, dat de bouwers als „toegift" buiten het bestek om aanbrachten.

De **orgelkas** is versierd met een drietal beelden. Volgens een beschrijving van de beelden, die zich bevindt in het kerkvoogdijarchief, is de middelste figuur de personificatie van de godsdienst. Ze draagt in haar rechterhand de Bijbel en in de linker de olijftak, die het symbool is van vrede en zachtmoedigheid. De vrouwenfiguur rechts, „met eerbiedig en tevens opgeruimd gelaat" stelt de godsvrucht voor. Het linker beeld is de waarheid met „een edel gelaat en dragend een open boek en een palmtak, symbool van de overwinning. Haar voet rust op een wereldbol, omdat zij eens over de wereld zal zegeprelen. **Dispositie:**

Hoofdwerk		Bovenwerk		Pedaal	
Prestant	16vt	Prestant	4vt.	Subbas	16vt.
Octaaf	8 vt.	Salicionaal	8vt.	Prestant	8vt.
Holpijp	8vt.	Gedekt	8vt.	Open fluit	4vt.
Octaaf	4vt.	Viola di Gamba	8vt.	Fagot	16vt.
Quint	2 ² / ₃ vt.	Gedekte fluit	4vt.	Trompet	8vt.
Octaaf	2vt	Quintfluit	2 ² / ₃ vt		
Cornet	3 sterk	Gemshoorn	2vt.		
Mixtuur	4-6 sterk 2vt	Carillon	2 sterk		
Trompet gehalveerd 8'		Dulciaan	8vt.		
		Tremulant			

S. ten Hoeve
1975

Literatuur:

- W- Eekhoff - Geschiedkundige beschrijving van Leeuwarden, dl. I en II. Leeuwarden 1846.
- R. Visscher - Leeuwarden van 1846 tot 1906. 's-Gravenhage 1908.
- J. Jongepier - Frieslands orgelpracht. Sneek, z. j.
- S. ten Hoeve - Twee stadhouderlijke gestoelten in Leeuwarden. In: De Vrije Fries, deel 51. Leeuwarden 1971.